

עברית: לשון

שאלון ב'

הוראות לנבחן

- א. משך הבחינה: שתיים וחצי.
- ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שני פרקים.
פרק ראשון – תחביר – 48 נקודות
פרק שני – מערכת הצורות – 52 נקודות
סה"כ – 100 נקודות
- ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.
- ד. הוראות מיוחדות: הקפד על כתב ברור, על כתיב נכון, על כללי הדקדוק ועל פיסוק הגיוני.

כתוב במחברת הבחינה בלבד, בעמודים נפרדים, כל מה שברצונך לכתוב בטיטה (ראשי פרקים, חישובים וכדומה).
רשום "טיטה" בראש כל עמוד טיטה. רישום טיטות כלשהן על דפים שמחוץ למחברת הבחינה עלול לגרום לפסילת הבחינה!

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

ב ה צ ל ח ה !

לפניך מאמר.

המשפטים בפרק התחביר ובפרק מערכת הצורות הם בזיקה למאמר.

פני הלשון כפני הדור

מעובד על פי שורצולד (רודריג), א' (2005). פנים, 33. עמ' 4-14

מאמר זה מחבר בין היבטי החברה להיבטי הלשון העברית. בכוונתי להראות שהשינויים בעברית של זמננו נובעים מן המגמות המשתלטות על החברה הישראלית כיום. אתמקד בכמה שינויים חברתיים שיש להם נגיעה לשימוש בלשון העברית היום.⁽¹⁾

תרבות זרה – מאז ומתמיד היו לעברית מגעים עם לשונות אחרות והיא הושפעה מהן,

5 אבל ההתבטלות העצמית של דוברי עברית כיום מפני האנגלית היא המיוחדת. השפעת

האנגלית באה בגלים: בעברית של תקופת המנדט הייתה השפעת-מה לאנגלית הבריטית,

אבל היא הוגבלה למונחי צבא ותחבורה. מאז שנות השבעים החלה חודרת לעברית השפעה

של האנגלית האמריקנית בשל מעמד היוקרה שארצות-הברית נהנית ממנו בישראל.

השפעת התרבות הזרה מתגלה היום בעיקר בשימוש באנגלית, בכל תחומי החיים, והיא

10 קשורה לתהליך הגלובליזציה⁽²⁾ שעובר העולם המערבי. העולם האקדמי שטוף בכך; כנסים

מתקיימים בישראל, כל משתתפיהם ישראלים, אך לשון ההרצאות בהם היא אנגלית; זמרים

ישראליים ששפת אמם עברית שרים באנגלית ומפיקים את תקליטיהם בישראל בלועזית;

דוברי עברית, שאינם מסוגלים לנסח משפט אנגלי שלם או להבין טקסט אנגלי כתוב או

דבור ללא תרגום, משלבים בלשונם ביטויים באנגלית, כאילו אין בעברית מילים מקבילות

15 להם, וכאילו הביטויים האלה יוסיפו להם יוקרה.

אלימות – החברה הישראלית היום היא חברה

אלימה, והגילויים לכך רבים ביותר. די לפתוח את דפי

החדשות בכל עיתון כדי לגלות מה הם פני החברה.

האלימות מתגלה בפיגועי טרור, בתאונות דרכים,

20 ברציחות ועוד. האלימות מתגלה בלשון הסלנג בשימוש

ביטויים כמו מרביץ (ארוחה), שובר (קופות), פצצה, פגז,

מכסה. ביטויים אלה חודרים גם אל השפה הלא-נמוכה. בעיתון אפשר למצוא משפטים כגון

(1) במאמר המקורי הכותבת מפרטת עשרה עניינים חברתיים.

(2) גלובליזציה – מעבר מפעילות כלכלית ותרבותית בגבולותיה של מדינה אחת לפעילות החוצה גבולות ומדינות.

"מפקד ספג ביקורת קשה על... והוא משיב מלחמה להוכחת חפותו" (מעריב, 25/5/2005).

במרוצת הזמן אנחנו מתרגלים אל האלימות, והיא משפיעה גם על דרכי התבטאויותינו.

25 **חילון**⁽³⁾ – למחיי הלשון העברית היה רקע יהודי דתי. למרות מרידתם של רבים מהם בבחורותם בכל הקשור למסורת היהודית, היה לעברית של המקורות שלמדו בילדותם משקל רב. הם בחרו בלשון המקרא ולא בלשון הגמרא כדגם לעברית המתחדשת, אבל בשינויים מסוימים שהתאימו למערכת ההגייה ולתחביר של הלשונות המוכרות להם. מאז קום המדינה החברה הישראלית עוברת תהליכי חילון מובהקים. בשנות החמישים ובראשית שנות השישים של המאה ה-20 למדו כל ילדי ישראל את הסיפור המקראי בשלמותו, שירות מקראיות נלמדו בעל פה, וקטעים שלמים אחרים היו ידועים לכל ילד בישראל. מסכת אבות מן המשנה נלמדה בכל בתי הספר. אולם מאמצע שנות השישים ואילך נחשפו הילדים בבתי הספר הלא-דתיים רק לחלק מסיפורי המקרא. השינון פחת והלך, ולימודי הגמרא הוסרו מבתי הספר האלה. כתוצאה מכך פחת גם הידע של אוצר המילים מן המקורות. אוצר המילים העשיר של העברית נדחק לקרן זווית יחד עם מטעני המשמעות שהמילים נושאות. לבני הארבעים ויותר יש היום אוצר מילים גדול יותר מן המקורות משיש לצעירים מהם, והדברים ניכרים בכתיבתם ובדיבורם של אלו ואלו.

40 **תפיסת תרבות** – נוהג הוא בעולם שאדם מתאים את עצמו לנסיבות השונות. אין אדם הולך להתרחץ בחוף הים בחליפה, ואין אדם מסתובב ברחובות עירו בחלוק אמבטיה. אין אוכלים בשעת השמעת קונצרט באולם קונצרטים, אבל מותר לאכול בקונצרט בפארק פתוח. מנהגים כאלה שייכים לתפיסת התרבות של החברה. הוא הדין בלשון. בכל חברה יש הבדל ברור בין לשון הספרות לבין הלשון המדוברת. במהלך השנים השתנתה לשון הספרות בישראל מסגנון גבוה בראשית שנותיה של המדינה לסגנון דיבורי יותר. היום לשון הספרות מתקרבת אל לשון הדיבור, וכך מיטשטשת תפיסת התרבות. ההוכחה הניצחת לשינויים שעוברת הלשון היא העיבודים המחודשים לספרים שנכתבו בעבר הלא-רחוק. 45 הקוראים החדשים של יצירות ספרות בנות 40 ו-50 שנה ויותר חשים זרות וניכור כלפיהן. עם עגנון קשה להתמודד בגלל סגנונו הקרוב אל המקורות – והרי את המקורות

(3) חילון – הפיכת דבר לחילוני, ניתוקו מזיקתו לדת או לצד אחר של קדושה.

רוב הציבור אינו מכיר. גם את ספרי הילדים משכתבים כדי שיובנו לדור הצעיר. התוצאה היא שהמשתמשים בלשון היום אינם מבחינים עוד הבחנה חדה בין סוגייה השונים של הלשון, בין לשון כתובה ללשון דבורה. נראה כאילו הם לובשים מכנסי ג'ינס וחולצות טריקו בכל הנסיבות.

רשלנות – כיום דוברים רבים אינם טורחים לגוון את הלשון ולהשתמש בחלופות הולמות בשל רשלנות. למשל הם מרבים להשתמש ב"יש מצב" או "אין מצב" במקום באפשר/אי-אפשר, יכול/לא יכול, ייתכן/לא ייתכן, כדאי/לא כדאי ועוד. רשלנות זו כרוכה בשטחיות, ביחס מזלזל ובאי-נכונות לקבל אחריות. דיבור מוקפד נתפס אצל רבים כהתנשאות. אנשים מתייחסים בבזו אל המקפידים בלשונם, כאילו הייתה לשונם לשון יהירה, מיותרת, לא עכשווית. אמנם אין צורך להרבות במליצות ובניבים מיוחדים, העלולים להסיט את הנמען מן התוכן של דברי המוען, ולהסב את תשומת לבו אל הצורה, ברם יש גם הבדל בין שימוש לשוני נמוך לבין שימוש לשוני שאינו מליצי. גם אופן הדיבור של חברי כנסת ואנשי ציבור אינו רהוט כבעבר. אז הפגינו אנשי ציבור ופוליטיקאים יחס של כבוד אל השפה באופן השימוש שלהם בה. יחס זה אינו ניכר היום בדיבורם של נותני הטון בציבור (חברי כנסת, אמנים, עיתונאים, שדרי רדיו וטלוויזיה ועוד).

כל השינויים החברתיים האלה חוברים יחד ומעמידים את העברית בצורתה היום. אמנם אין לשון שאינה משתנה במרוצת הזמן, אבל התהליכים החברתיים המתרחשים בחברה הישראלית בקצב מהיר כל כך, שומטים את "קרקע העבריות" של השפה, ועל כך יש להקצו. אכן "פני הלשון כפני הדור".

פרק ראשון – תחביר (48 נקודות)

בפרק זה ענה על ארבע שאלות: על שאלה 1 (חובה), ועל שלוש מהשאלות 2-6 (שאלות בחירה).
(לכל שאלה – 12 נקודות)

שים לב: השאלות בפרק זה כוללות סעיפים העוסקים בניתוח תחבירי וסעיפים העוסקים בהמרה, בניסוח מחדש.
בסעיפים שנדרש בהם ניתוח תחבירי, הקפד על ההנחיות הכלולות בגוף השאלה;
בסעיפים שנדרשת בהם המרה: – הקפד על משמעות הגיונית במשפט שתכתוב.
– תוכל להשמיט או להוסיף מילים לפי הצורך.

1. שאלת חובה (12 נקודות)

לפניך קטע קצר. קרא אותו, וענה על הסעיפים א-ג שאחריו.

משנות השישים ואילך נחשפו הילדים בבתי הספר הלא-דתיים רק לחלק מסיפורי המקרא. השינון פחת והלך, ולימודי הגמרא הוסרו מבתי הספר האלה. כתוצאה מכך הצטמצם הידע של אוצר המילים מן המקורות.

א. העתק למחברתך כל אחד מן המשפטים שבקטע הקצר, וציין את סוגו התחבירי של כל משפט: פשוט, מורכב או איחוי (מחובר).

• אם המשפט מורכב – תחם את הפסוקית או הפסוקיות, וציין את תפקידן התחבירי.

• אם המשפט הוא משפט איחוי (מחובר) – תחם את האיברים, וציין את סוגם התחבירי.

ב. ציין את התפקיד התחבירי של כל אחד מן הצירופים המודגשים בקו במשפטים.

ג. כתוב את הקטע הקצר כמשפט אחד מורכב, שיבטא את הקשר הלוגי שבקטע.

שאלות בחירה (36 נקודות)

ענה על שלוש מהשאלות 2-6 (לכל שאלה – 12 נקודות).

- 2. א.** לפניך שני משפטים II-I. קרא אותם, וענה על הסעיפים (1)-(2) שאחריהם.
- I.** כנסים מתקיימים בישראל, אך לשון ההרצאות בהם היא אנגלית.
- II.** למרות מרידת מִחְיֵי הלשון העברית במסורת היהודית היה לעברית של המקורות משקל רב בחייהם.
- (1)** בשני המשפטים הקֶשֶׁר הלוגי המתקיים בין חלקים במשפט זהה. מהו? העתק למחברתך את התשובה הנכונה.
- הכללה ופירוט
 - בְּרָרָה
 - ויתור, הסתייגות
 - תנאי
- (2)** המר את משפט II למשפט איחוי (מחובר) באותו קֶשֶׁר לוגי.
- ב.** לפניך שלושה משפטים III-I. קרא אותם, וענה על השאלה שאחריהם.
- I.** נוהג הוא בעולם שאדם מתאים את עצמו לנסיבות השונות.
- II.** אין אדם הולך להתרחץ בחוף הים בחליפה.
- III.** אין אדם מסתובב ברחובות עירו בחלוק אמבטיה.
- מהו הקֶשֶׁר הלוגי בין משפט I ובין שני המשפטים II, III ?

3. א. לפניך שני משפטים II-I. קרא אותם, וענה על הסעיפים (1)-(2) שאחריהם.
- I. **מִחַיִּי הַשְּׁפָה הָעֵבְרִית בַּחֲרוּ בַּמִּקְרָא וְלֹא בַּגְּמֵרָא כַּדָּגִם לְעֵבְרִית הַמִּתְחַדֶּשֶׁת.**
- II. **לְבַנֵּי הָאַרְבָּעִים יֵשׁ אוֹצֵר מִיָּלִים עֹשִׂיר, וְהַדָּבָר נִיכָר בְּכַתִּיבְתֵּם וּבְדִיבּוּרֵם.**
- (1) העתק למחברתך את החלקים הכוללים מכל משפט, וציין את תפקידם התחבירי.
- (2) כתוב את משפט I מחדש באופן שבו הקֶשֶׁר בין החלקים הכוללים יהיה באמצעות מילת הקישור "אלא", בלי לשנות את משמעות המשפט.
- ב. לפניך משפט הלקוח מסוף המאמר. קרא אותו, וענה על השאלה שאחריו.
- כָּל הַשִּׁינוּיִם הַחִבְרָתִיִּים הָאֵלֶּה מַעֲמִידִים אֶת הָעֵבְרִית בַּצּוּרְתָּה הַיּוֹם.**
- המר את המשפט למשפט בעל חלקים כוללים באמצעות הוספת תמורה מפרטת לנושא המשפט.
4. לפניך שלושה משפטים III-I. קרא אותם, וענה על הסעיפים א-ג שאחריהם.
- I. **הַתּוֹצֵאָה הַיָּא שְׁמִשְׁתַּמְשֵׁי הַלְשׁוֹן אֵינָם מְבַחֲיָנִים בֵּין לְשׁוֹן כְּתוּבָה לְלְשׁוֹן דְּבוּרָה.**
- II. **הַהוֹכָחָה לְשִׁינוּיִם שְׁעוֹבֶרֶת הַלְשׁוֹן הַיָּא עֵיבוּדִים מְחוּדָשִׁים לְסַפְרִים.**
- III. **הַתְּרַבּוֹת הַזֵּרָה מִתְּגַלָּה בְּשִׁימוּשׁ בְּאַנְגְּלִית בְּכָל תַּחֲוּמֵי הַחַיִּים, וְהַיָּא קְשׁוּרָה לְתַהֲלִיךְ הַגְּלוּבְּלִיזְצִיָּה שְׁבַעוֹלָם הַמַּעֲרָבִי.**
- א. בכל אחד מן המשפטים משתמשים במילה "היא".
- באיזה משפט המילה "היא" יוצאת דופן מבחינת תפקידה התחבירי? נמק את תשובתך.
- ב. מבין שלושת המשפטים III-I, העתק למחברתך את המשפטים המורכבים בלבד.
- ג. בכל משפט מורכב שהעתקת, תחם את הפסוקית, וציין את תפקידה התחבירי.

5. לפניך ארבעה משפטים משובשים (IV-I). קרא אותם, וענה על הסעיפים א-ב שאחריהם.

I. לימודי הגמרא אינם נלמדו בכל בתי הספר בשנות ה-70 של המאה העשרים.

II. לתלמידים הלמדו בבתי הספר בראשית שנותיה של המדינה יש אוצר מילים

עשיר יותר משיש לנו.

III. חדירת האלימות לשפה היא בעיה קשה שיש לטפלה.

IV. אני שולל את טענה שצריך ללמוד פסוקים בעל פה.

א. תקן את השיבוש בכל אחד מארבעת המשפטים IV-I.

ב. בחר בשיבוש אחד, והסבר מדוע הוא שיבוש.

6. לפניך משפט. קרא אותו, וענה על הסעיפים א-ג שאחריו.

מאז שנות השבעים החלה חוזרת לישראל השפעה של האנגלית האמריקנית בשל

מעמד היוקרה של ארצות-הברית.

א. העתק את המשפט למחברתך, ותחם בו כל אחד מן התיאורים.

ב. כתוב את המשפט מחדש כך שכל התיאורים יהיו בסוף המשפט.

הקפד על סדר מילים תקין.

ג. פֶּרַק את המשפט הנתון לשני משפטים פשוטים.

פרק שני – מערכת הצורות (52 נקודות)

בפרק זה ענה על שלוש שאלות: על שאלה 7 (חובה), ועל שתיים מהשאלות 8-11 (שאלות בחירה).

7. שאלת חובה (16 נקודות)

א. עיין בפסקה הראשונה של המאמר (שורות 1-3), וענה על הסעיפים (1)-(3) שלפניך.

(1) העתק משורות אלה שני פעלים השייכים לאותו בניין, וציין את הבניין.

(2) העתק משורות אלה שני שמות פעולה מבניינים שונים, וציין את הבניין של

כל אחד מהם.

(3) העתק משורות אלה שם פועל, וציין את השורש ואת הבניין שלו.

ב. בפסקה האחרונה נכתב: "אין לשון שאינה משתנה במְרוּצָת הזמן". (שורה 65)

אילו מן המילים שלפניך הן מאותה הגזרה של המילה מְרוּצָה שבמשפט?

העתק אותן למחברתך.

לְהִתְמוּדָד, מְפָרוֹת, לְהִסִּיט, יְקָרָה, חָשִׁים, הִבְנָה

שאלות בחירה (36 נקודות)

לפניך ארבע שאלות: שתיים מתחום הפועל (שאלות 8-9), ושתיים מתחום השם (שאלות 10-11). עליך לענות על שתי שאלות בלבד. תוכל לבחור אותן כרצונך: מתחום הפועל, מתחום השם או משני התחומים (לכל שאלה – 18 נקודות).
שים לב: בכל שאלה שתבחר, ענה על כל הסעיפים שבה.

הפועל

8. א.

לפניך שני משפטים, ובהם מודגשות מילים.

— ארצות-הברית **נְהַנְיִית** ממעמד של יוקרה.

— הקידום האקדמי **תְּלוּי** בפרסום מאמרים באנגלית.

(1) ציין את ה**בנין** של כל אחת מן המילים.

(2) ציין את הגזרה ה**משותפת** לשתי המילים.

(3) איזו מן המילים המודגשות שלפניך שייכת ל**גזרה** שצינת בסעיף (2)?

— רחוב ראשי בתל אביב **קָרוּי** על שמו של אליעזר בן-יהודה.

— מן המאמר אפשר להסיק מהו השימוש ה**רְצוּי** בשפה העברית.

— אליעזר בן-יהודה היה **נְשׁוּי** פעמיים.

— אם **מְצוּי** בשפה מונח עברי למונח לועזי, יש להעדיף את המונח העברי.

ב. לפניך שני משפטים מן המאמר, ובהם מודגשות מילים.

— מאז שנות השבעים ה**חִלְקָה** חודרת לעברית השפעה של האנגלית האמריקנית.

(שורות 7-8)

— ועל כך יש ל**הֶצֵר**. (שורות 66-67)

(1) שתי המילים ה**חִלְקָה** ו**לְהֶצֵר** הן מאותה גזרה. ציין את ה**שורש** ואת ה**בנין**

של כל אחת מהן.

(2) בפועל ה**חִלְקָה** יש ביטוי למאפיין הגזרה.

מהו המאפיין?

9. א. לפניך חמישה פעלים.

תִּקְשֶׁר, הִסְלִים, הִטְשִׁטֵּשׁ, מְחַזֵּר, מְקַם

(1) מיין את הפעלים לשתֵי קבוצות על פי מספר אותיות השורש, וציין בראש

כל קבוצה את מספר אותיות השורש של הפעלים.

(2) ציין את ה**בנין** של כל פועל.

(3) הסבר את דרך היווצרותו של הפועל תִּקְשֶׁר.

ב. לפניך שלושה משפטים הלקוחים משירי זמר מוכרים, ובהם מודגשים פעלים.

— "אבל אמא לא הִפְיָרָה את יונתן שפירא". (שם השיר: "יונתן שפירא")

— "האם אתה מְשִׁיב? האם אתה עונה לי?" (שם השיר: "שיר של יום חוליו")

— "ועכשיו נִרְאָה לי שאין לנו בררה". (שם השיר: "את דומה לכלבי")

(1) בשניים מן הפעלים המודגשים ההגייה שגויה. העתק את הפועל שההגייה

שלו נכונה.

(2) מבין שני הפעלים שהגייתם שגויה, בחר בפועל אחד והסבר מהי השגיאה בהגייתו.

השם

10. לפניך חמש מילים.

מִיָּחַד, תְּרָגוּם, זָמַר, הִגִּיחַ, הִתְבַּטְּאוּ

- א. ציין את השורש של כל אחת מהמילים.
 - ב. ציין את משמעות המשקל של כל אחת מן המילים.
 - ג. במה שונה דרך התצורה של המילה הִתְבַּטְּאוּ מדרך התצורה של המילה אֶלִימוֹת?
 - ד. לפניך משפט ובו שלוש מילים מודגשות.

"למִחְיֵי הלשון העברית היה רקע דתי. למרות מְרִידָתָם במסורת היה לעברית של המקורות שלִמְדוּ ערך רב."

בכל אחת מן המילים המודגשות מופיעה האות מ"ם.
באיזו מילה האות מ"ם היא חלק מן המשקל/הבניין?
11. א. לפניך חמש מילים שחידשה האקדמיה ללשון העברית.

— דְּבִקִּית (סטיקר)

— סְמָלִיל (לוגו)

— דְּוֵעָן (סלבריטי)

— מְצַחֵק (סטנד-אפ)

— תְּקָרִישׁ (גיל)

- א. מיין את המילים העבריות החדשות לשתני קבוצות על פי דרך התצורה, וציין את דרך התצורה של כל קבוצה.
- ב. אילו מן המילים שלפניך נוצרו בדרך תצורה זהה לדרך התצורה של המילה דְּוֵעָן? העתק אותן למחברתך.

רְפֵתוֹ, שְׁחָקוֹ, בְּכָן, מְשַׁפֵּטוֹ, בְּנָאִי
- ג. הוועדה למונחי תקשורת של האקדמיה ללשון העברית הציעה שהמילה העברית לבלוג (blog) תהיה רְשֵׁתוֹן, והמילה העברית לבלוגר (blogger) תהיה רְשֵׁתוֹנָאִי.
 - (1) מהי דרך התצורה המשותפת של המילים רְשֵׁתוֹן ורְשֵׁתוֹנָאִי?
 - (2) שְׁעַר מה היה השיקול שהנחה את הוועדה ביצירת המילה רְשֵׁתוֹנָאִי.

בהצלחה!